

Sklapanje građanskog i vjerskog braka u Republici Hrvatskoj

UDK 347.623(497.5)

Sažetak

U radu je predstavljena situacija u Republici Hrvatskoj u vezi s načinom sklapanja braka i njegovih postojećih oblika. Pravnopovijesni razvoj jest taj koji je utjecao i znatno pridonio današnjem stanju na tom (bračnom) pravnom području. Prema (našem) ObZ-u brak je zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca. U hrvatskom pravnom sustavu postoji pravo izbora između građanskog i vjerskog oblika sklapanja braka s građanskim učincima.

Ključne riječi : brak, građanski brak, vjerski brak s građanskim učincima

1. Uvodne napomene

Obiteljsko pravo u Republici Hrvatskoj uređeno je Obiteljskim zakonom¹ u skladu s odredbama Ustava Republike Hrvatske² (čl. 61. - 63.) počevši od čl. 61.: "*Obitelj je pod osobitom zaštitom države.*" i "*Brak i pravni odnosi u braku, izvanbračnoj zajednici i obitelji uređuju se zakonom.*"

U prvom djelu ObZ iz 2003., u uvodnim odredbama, u čl. 1. brak se spominje na početku: "*Ovim se Zakonom uređuje brak, ...*". Bračno pravo je, kao dio obiteljskog, skup propisa kojima se pravno reguliraju brak i odnosi u braku u drugom dijelu ObZ-a, od čl. 5. do čl. 52..

Brak je, kao obiteljskopравни institut, pravno uređen odredbom u čl. 5. ObZ iz 2003: "*Brak je zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca.*"

Sklapanje braka je uređeno prvim odjeljkom bračnog prava od čl. 6. do čl. 23. Prvi članak iz dijela o sklapanju braka, čl. 6., navodi: "*Brak se sklapa izjavom žene i muškarca u građanskom ili vjerskom obliku.*" Tom odredbom se jasno određuje postojanje prava izbora, između građanskog i vjerskog oblika sklapanja braka, u hrvatskome pravnom sustavu³, a isto je opširnije obrađeno u ovom radu.

¹ Obiteljski zakon, Narodne novine (nadalje NN) 116/2003., 17/2004., 136/2004. - nadalje ObZ2003

² Gdje se te odredbe nisu mijenjale u čestim promjenama Ustava Republike Hrvatske, od prvog Ustava RH iz 1990. godine (NN 56/90) do zadnjih promjena istoga 2001. godine (NN 28/01 i 41/01 - pročišćeni tekst) - usporedi i vidi opširnije - Alinčić, Mira; Dika, Mihajlo; Hrabar, Dubravka; Jelavić, Mila; Korać, Aleksandra, Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, Narodne novine, Zagreb, studeni 2003., str. 3.

³ Pravo na izbor oblika u kojem građani mogu sklopiti brak uvedeno je čl. 8. ObZ—a iz 1998. godine (NN 162/1998.) koji se počeo primjenjivati od 1. srpnja 1999. - usporedi i vidi opširnije : Alinčić, Mira; Bakarić-Abramović,

Dakle, jasno je koliko značenje i utjecaj ima brak kao društveno poželjni oblik životne zajednice, a šire i bračno pravo, u društvenim odnosima u kojima najvažniju osnovicu čini obitelj. Važnost se može očitovati i time što brak, kao temelj, u našem obiteljskom zakonodavstvu, dolazi na prvo mjesto, tj. odmah iza uvodnih odredbi u kojima se također spominje.

Svakodnevi život teče uglavnom različitim društvenim odnosima i oblicima od kojih najstabilniji dakako čini obitelj. Sigurnost kao važan osjećaj kojemu svi težimo gledano s aspekta obiteljskog prava (uže bračnog), svakako počinje trenutkom sklapanja braka.

Institut braka poznat je već tisućljećima, tijekom kojih su se mijenjali njegovi pojavnici oblici. U suvremeno doba, u kojem svi težimo zadovoljavanju sve većih potreba, i dalje je čin sklapanja braka, brak i obitelj, jedan od najvrijednijih društvenih trenutaka i odnosa.

U dugoj svjetskoj pravnoj povijesti mijenjali su se oblici i načini sklapanja braka. Brak je, kao najvažnija društvena formacija, iznimno važan i zanimljiv svakoj državi bez obzira na zakonski, vjerski i ideološki temelj i karakter. Najvažniji razlozi su što se u braku očekuje povećanje broja stanovnika prokreacijom, dok se zadovoljstvom i stabilnošću obiteljskih odnosa očekuje aktivnije sudjelovanje u društvenom napretku.

2. Općenito o bračnom pravu, braku i obitelji

Promjene uvedene u obiteljsko zakonodavstvo ObZ-om 1998. godine nisu se previše mijenjale u posljednjem Obiteljskom zakonu 2003. godine, te Zakonom o izmjenama i dopunama ObZ-a⁴ i Zakonom o izmjeni ObZ-a⁵ u 2004. godini, a pogotovo se nisu mijenjala temeljna pravna pravila bračnog prava.⁶ Prvi odjeljak bračnog prava čine odredbe o sklapanju braka (čl. 6. - 23.), drugi pretpostavke za sklapanje braka (čl. 24. - 30.), treći osobna prava i dužnosti bračnih drugova (čl. 31. - 33.) i četvrti prestanak braka (čl. 34. - 52.).

Kako je već rečeno, brak je, prema čl. 5. našeg ObZ iz 2003. zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca. Pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji zajamčeno je kao pravo čovjeka u nekoliko međunarodnih dokumenata usvojenih u Ujedinjenim narodima, odnosno u Vijeću Europe: čl. 16. Opće deklaracije o pravima čovjeka, čl. 23. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, čl. 16. Konvencije o ukinuću svih oblika diskriminacije prema ženama i čl. 12. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁷

U srednjovjekovnoj Europi nije postojalo jedinstveno pravno područje, a u materiji bračnog prava prevladavala su dva modela, tj. dvije koncepcije braka: rimski i germanski. Rimski se temelji na institutima rimskog prava po načelu "*Consensus facit nuptias*", tj. sporazum čini brak. Germanski je više praktične prirode i za njega je karakteristična vlast muža nad ženom.⁸

Brak je nemoguće općenito definirati za sva vremena i narode, a u Europi su se razvile općepriznate predodžbe stvarane u antici i kršćansko-zapadnjačkoj kulturi. Trajna obilježja i načela čine: slobodna odluka žene i muškarca o zasnivanju braka (u kojoj se isto tako vidi načelo različitosti spolova), zahtjev za monogamijom kao povijesno naslijeđe kršćanskoga

Ana; Belajec, Velimir; Hrabar, Dubravka; Hrvatin, Branko; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać, Aleksandra, Obiteljski zakon, Tekst zakona s napomenama, uputama i sudskom praksom - Pojmovno kazalo - Drugi izvori obiteljskog prava, Narodne novine, Zagreb, prosinac 2004., str. 9. i 10. i Alinčić, Mira; Bakarić-Abramović, Ana; Hrabar, Dubravka; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać, Aleksandra, Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2001., str. 72.

⁴ Zakon o izmjenama i dopunama ObZ-a, NN 17/2004.

⁵ Zakon o izmjeni ObZ-a, NN 136/2004.

⁶ Vidi opširnije - Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, op.cit. (bilj. 2.), str. 3.

⁷ cit. - Obiteljski zakon, op.cit., (bilj 3., dio I), str. 8. i 9.

⁸ Predavanje iz Obiteljskog prava, Prof. dr. sc. Aleksandra Korać, 30. listopada 2003. i vidi opširnije - Hlača, Nenad, Različitost spolova u sustavu pretpostavki za zaključenje braka, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 12:/1991, str. 67.

kulturnog kruga, očekuje se trajnost braka iz čega proizlazi načelo nerazrješivosti (no, ne apsolutne), smatra se da je brak životna zajednica svih osobnosti bračnih drugova prožeta partnerstvom i jednakopravnošću.⁹

Kao što u europskom pravnom sustavu ne postoji mogućnost poligamije (kao primjerice u zemljama s pretežno islamskom orijentacijom što ima povijesne razloge), tako donedavno nije postojala mogućnost istospolnih brakova. Iako i dalje Europski sud za ljudska prava smatra brak institutom namijenjenom ženi i muškarcu, neke europske zemlje (Nizozemska¹⁰, Belgija), a i (kratkotrajno) u SAD-u¹¹, dopustile su sklapanje braka osobama istog spola. Druge zemlje (npr. Danska, Norveška, Njemačka, Švedska, Francuska, itd.), koje su odlučile priznati pravne učinke zajednici osoba istog spola uvele su razne oblike registriranja iste. Za razliku od navedenih zemalja u Republici Hrvatskoj¹² je status zajednica osoba istog spola reguliran Zakonom o istospolnim zajednicama¹³ pri čemu se one ne registriraju.

Načelo heteroseksualnosti se time dovodi u pitanje što je nadasve bespotrebno budući da je brak, te bračna zajednica kao činjenični supstrat i dalje najčešća osnova obitelji. Jedna od najvažnijih pretpostavki za sklapanje braka, kao osnovna karakteristika braka, kako u RH, tako i u većini zemalja u svijetu, je različitost spolova¹⁴, budući da je pravni institut braka prema slovu zakona namijenjen (društveno i pravno) isključivo ženi i muškarcu. U sadržajnom pogledu, brak je kao životna zajednica takav odnos u kojemu žena i muškarac zadovoljavaju različite potrebe: osjećajne, seksualne, prokreativne, moralno-etičke, ekonomske, kulturne i druge naravi.¹⁵

Kod nas definicija braka odražava načelo legaliteta, budući da je propisano zakonsko uređenje društvenog odnosa. Sklapanjem braka nastaje novi pravni odnos i životna zajednica s različitim sadržajima i ciljevima: prirodnim, moralnim i društvenim. Naime, pojedinci u uspješnom braku na individualnoj razini funkcioniraju kao zadovoljne osobe, te pridonose općedruštvenoj stabilnosti u širem smislu.¹⁶

Čl. 6. ObZ2003 glasi: "*Brak se sklapa suglasnom izjavom žene i muškarca u građanskom ili vjerskom obliku*" čime se potvrđuje da je za uspostavu braka potrebna odluka dviju osoba, ženskog i muškog spola (načelo konsenzusa, heteroseksualnosti i monogamije).¹⁷

Najčešći način nastanka obitelji je i u suvremenim uvjetima brak, koji je kao društveni odnos, tijekom vremena postao pravom uređen i time poseban obiteljskopравни institut.

O važnosti obitelji za svakog pojedinca i društvo govore i međunarodni dokumenti koji u posebnim odredbama definiraju obitelj ili govore o temeljnim pravima njezinih članova. Opća deklaracija o pravima čovjeka definira obitelj kao prirodnu i temeljnu društvenu jedinicu i određuje pravo žene i muškarca na sklapanje braka i osnivanje obitelji. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ponavlja istu odredbu, kao i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u kojoj se dodatno štiti i pravo na poštovanje osobnog i obiteljskog života. Konvencija o pravima djeteta govori o obitelji kao prirodnoj sredini za odrastanje i dobrobit svih njezinih članova, posebice djece.¹⁸

⁹ *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 40. i 41.

¹⁰ No manje je poznato da je u Nizozemskoj predviđeno za 2006. godinu "preispitivanje" Zakona o braku za istospolne partnere, a i da kralj, kraljica (ili potencijalni sljednik krune) ne smiju sklopiti brak s osobom istog spola - vidi opširnije - *Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, op. cit.* (bilj. 2.), str. 5. i bilješka 10.

¹¹ Nedavno se mogla pratiti problematika oko sklapanja brakova osoba istog spola u San Franciscu što je ubrzo bilo zaustavljeno, a u jednoj državi SAD-a je privremeno zaustavljeno sklapanje svih brakova dok se ne odluči o tome na razini SAD-a gdje je predsjednik donio uredbu o zabrani sklapanja braka osobama istog spola.

¹² Nadalje RH.

¹³ Zakon o istospolnim zajednicama, NN 116/2003.

¹⁴ Vidi opširnije - Hlača, *op. cit.* (bilj. 8., dio II), str. 65.-89.

¹⁵ cit. - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 44.

¹⁶ Vidi opširnije - Hrabar, Dubravka; Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo s matičarstvom*, Narodne novine, Zagreb, lipanj 2003., str. 28.

¹⁷ cit. - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 45.

¹⁸ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo s matičarstvom, op. cit.* (bilj. 16.), str. 4.

3. Povijest sklapanja braka

Oblici sklapanja braka u suvremenim pravnim sustavima razvili su se tijekom povijesti pod utjecajem promjena u odnosima između države i crkve (vjerskih zajednica).

Kršćanstvo, nakon što je prevladalo u rimskoj državi, prvotno prihvaća rimsko bračno pravo tako da država zadržava zakonodavnu i sudbenu ovlast u bračnim stvarima.

Kasnije, u srednjem vijeku, u Zapadnoj Europi prevladava shvaćanje da je brak sakrament pa je zato podvrgnut regulaciji crkvenog prava i crkvene sudbenosti. Proglašenje braka sakramentom dovodi do načela nerazrješivosti bračne veze za života muža i žene prema crkvenom bračnom pravu¹⁹ protivno stajalištu rimskog prava. Prema starijem crkvenom pravu brak nastaje izjavom volje zaručnika i za njegovu valjanost ne traži se crkveno vjenčanje. No, na Tridentinskom saboru 1563. godine određeno je dekretom *Tametsi* da se pristanak za sklapanje braka mora očitovati pred župnikom u prebivalištu (boravištu) jednog od zaručnika i dvama svjedocima. Tek je 1907. godine ujednačena regulacija sklapanja braka u cijeloj latinskoj crkvi dekretom *Ne tenere*, a taj propisani tridentinski oblik sklapanja braka preuzet je za sve katolike i uvršten u Zakonik kanonskog prava iz 1917. godine.

Na Istoku (Bizant) brak se također naprije sklapao prema državnim propisima dok je njegovo obvezno sklapanje u crkvi, osim za tzv. niže staleže, propisano naredbom cara 893. godine. Crkvena ovlast za brak počela je u 10. stoljeću kad je za sve staleže određeno obvezno sklapanje braka u crkvi pred svećenikom.²⁰

Dio europskih država počinje u 16. stoljeću zbog nastojanja pojedinih zemaljskih vladara prisvajati zakonodavnu vlast i sudbenost u bračnim sporovima, a duhovna potpora jačanju svjetovne vlasti ponajviše se pripisuje protestantizmu (Luther, Calvin) i francuskom pokretu galikanizma (u 17. i 18. stoljeću). Nacionalne države, na čelu s Pruskom, Austrijom i Francuskom, u 18. i 19. stoljeću povezale su u svojem bračnom pravu svjetovno-prirodnopravna i crkvena, odnosno luteranska shvaćanja, čime je nastala šarena slika zakonodavstava.²¹

Laiciziranje bračnog prava, proizvod francuskoga revolucionarnog i liberalnog zakonodavstva, je i uvođenje obvezatnog građanskog braka (tj. sklapanja braka pred javnim građanskim tijelom) u Francuskoj zakonom iz 1792. godine. Građanski brak je bio rezultat kontinuiranih sukoba između crkvenih i državnih vlasti, a kulminirao je uspotavljanjem državne vjere i nacionalizacijom i laiciziranjem društvenih poslova koje je crkva obavljala (bolnice, škole, sirotišta). Smatrajući da je brak *"samo građanski ugovor"*, te da *"mogućnost razvoda proistječe iz osobne slobode i da bi nerazrješiva obveza značila propast"*, dano je i pravo na razvod braka. Tako su odvajanje crkve od države i građanski brak ostali trajno naslijeđe Francuske revolucije.²²

No, prema Pruskom općem zemaljskom pravu iz 1794. godine ostao je crkveni oblik sklapanja braka, ali se propisi nisu obazirali na vjerska shvaćanja braka. Situacija u Austriji u vezi s bračnim pravom bila je u 19. i 20. stoljeću puna preokreta u borbi između Crkve i države.²³

Kad je u Europi kanonskim pravom uvedeno sklapanje braka pred svećenikom (spomenutim dekretom *Tametsi*), država je uskoro prihvatila formalno sklapanje braka kao sastavni dio pravnog poretka. I danas se podrazumijeva da u sklapanju braka mora sudjelovati državno

¹⁹ Izvori prava Katoličke crkve (kanonsko pravo) jesu naredbe papa i zaključci ekumenskih sabora skupljeni u razne zbirke (npr. *Decretum Gratiani*, 12. stoljeće, kasnije uvršten u *Corpus iuris canonici*, 16. stoljeće); u 20. stoljeću nastao je Zakonik kanonskog prava (1917. te 1983. godine) - cit. - Alinčić, Mira, *Građanski brak sklopljen prema državnim propisima i u vjerskom obredu*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 47:6/1997, str. 649., bilj. 7.

²⁰ Vidi opširnije - Alinčić, *Ibid.*, str. 649.

²¹ Vidi opširnije - Alinčić, *Ibid.*, str. 650.

²² Vidi opširnije - Uzelac, Alan, *Od liberalizma do katolicizma: neki aspekti pravnih odnosa između crkve i države u Republici Hrvatskoj - novo pravno uređenje braka*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 49:3-4/1999, str. 346. i 347.

²³ Vidi opširnije - Alinčić, *op. cit.*, (bilj. 19.), str. 650. i 651.

ili crkveno tijelo budući da se samo tako može osigurati status braka i postići jasnoća u stanju osobnih odnosa. Režim obveznog crkvenog prava postoji ako država uopće ne poznaje građanski brak, a obratno, obvezni građanski brak ostvaruje se ako za sklapanje braka nije propisana ovlast crkvenih tijela. Uz ta dva "oprečna" oblika sklapanja braka, postoji fakultativni građanski brak, što znači da se zaručnici mogu vjenčati pred svećenikom ili državnim tijelom, dok se građanski brak iz potrebe (*Notzivilhe*) sklapao pred državnim tijelom ako je crkva uskraćivala sklopiti brak iz uzroka koje državni propisi nisu poznavali.²⁴

U odnosu prema glavnoj struji liberalnih kretanja u Europi u 19. i 20. stoljeću, Hrvatska je u dobroj mjeri na periferiji. Europski liberalizam bio je u Hrvatskoj uglavnom recipiran preko Austrije, koja je poslije pada Napoleona bila jedan od glavnih nositelja konzervatizma europskog *ancien régimea*. U slijedu stalnih previranja prvo je jozefinskim bračnim patentom iz 1783. godine i Općim građanskim zakonikom²⁵ iz 1811. godine uvedena građanska jurisdikcija za uređenje braka, doduše još uz crkveno vjenčanje kao obvezni oblik sklapanja braka. No, kad je Austrija postala glavni papinski saveznik u borbi protiv liberalnih elemenata, kao jedan od stupova Svete alijanse, novi konkordat s Vatikanom i carski patent iz 1855. godine rekatolicizirali su bračno pravo, uređujući obvezatni vjerski brak za katolike i isključivu ovlast crkvenih sudova za bračne stvari. Nove promjene zbile se su osnutkom Austro-Ugarske 1867. godine, kada je u Ugarskoj konkordat stavljen izvan snage, a u Austriju vraćeno uređenje iz jozefinskog doba. Takvo uređenje predviđalo je u osnovi crkveni brak za pripadnike priznatih vjera, dajući optimalnu mogućnost civilnog braka za osobe kod kojih postoje religijske zapreke za zaključenje braka (tzv. *Notzivilhe*, građanski brak iz nužde) i osobe koje ne pripadaju ni jednoj priznatoj vjeroispovijesti. Ugarski dio mornarhije uveo je zakonskim člankom 31. iz 1894. godine na cijelom svom području obvezatan građanski brak. Kako je današnja Hrvatska bila podijeljena na više pravnih područja, jedini pravno autonoman dio bilo je hrvatsko-slavonsko područje (poznatije kao Banska Hrvatska) u kojem se izravno primjenjivalo vjersko pravo vjerske zajednice kojoj su pripadali bračni drugovi. Istra, Dalmacija i Vojna Krajina bile su neposredno podvrgnute austrijskom zakonodavstvu, dok je Međimurje potpadalo pod ugarsko zakonodavstvo. Ni nakon propasti Austro-Ugarske i ulaska u jugoslavensku integraciju nisu se dogodile veće promjene u hrvatskom bračnom pravu, budući da je u Hrvatskoj i Slavoniji za katolike bilo na snazi austrijsko konkordatsko pravo, u Dalmaciji i Istri OGZ, a u Međimurju obvezatan civilni brak ugarske provincijencije.²⁶

Uvidom u izvore bračnog prava u hrvatskoj pravnoj povijesti vidi se kako ni do 1918. godine, a ni u sklopu nekadašnje Jugoslavije nije bilo izvornog hrvatskog bračnog zakonodavstva. Izuzme li se kratkotrajni, usamljeni i teritorijalno ograničeni primjer ozakonjenog prava na izbor oblika sklapanja braka (u Međimurju, za Banovine Hrvatske, 1939. godine), u hrvatskoj pravnoj povijesti dugotrajno razdoblje obveznog crkvenog braka prestalo je nakon Drugog svjetskog rata kada je uveden obvezni građanski brak.²⁷

Godine 1946. je Ustavom FNRJ²⁸ i Osnovnim zakonom o braku²⁹ uveden obvezni građanski brak u hrvatski pravni sustav, tj. propisano je da se brak sklapa pred mjerodavnim državnim tijelom, što je obrazloženo potrebom usklađivanja ustanove braka s političkim i društvenim uređenjem u novoj državi; i nadalje da samo obvezni građanski brak daje pravnu sigurnost i osigurava jednakost građana pred zakonom, bez obzira na njihovu vjeru, kao i slobodu savjesti.³⁰

²⁴ Vidi opširnije - Alinčić, *ibid.*, str. 651. i 652.

²⁵ Nadalje OGZ.

²⁶ Vidi opširnije - Uzelac, *op. cit.* (bilj. 22.), str. 350., 351. i 353.

²⁷ Vidi opširnije - Alinčić, *op. cit.*, (bilj. 19.), str. 661.-663.

²⁸ Ustav FNRJ, Službeni list FNRJ, 10/1946.

²⁹ Osnovni zakon o braku, Službeni list FNRJ, 29/1946.

³⁰ Vidi opširnije - Alinčić, *op. cit.*, str. 647. i bilj. 1.

Nakon više od pola stoljeća (od 1946. do 1999.) nastupile su u režimu sklapanja braka promjene proizašle ponajprije iz Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske (od 16. veljače 1994.)³¹, a zatim iz Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima (od 18. prosinca 1996.).³² Odluka Ustavnog suda je ukinula odredbu čl. 27. Zakona o braku i porodičnim odnosima³³ čime je u pravnom sustavu prestala zabrana vjenčanja prema vjerskom obredu prije nego li brak bude sklopljen pred predstavnikom mjerodavnog državnog tijela.³⁴ Ugovorom sa Svetom Stolicom država se zapravo obvezala na uvođenje fakultativnog umjesto obveznog građanskog braka, budući se posebnom uredbom (čl. 13. st. 1.) omogućuje da vjerski brak (katolička ženidba) ima građanske učinke.³⁵

4. Sklapanje braka u građanskom obliku u Republici Hrvatskoj

Termin "*građanski brak*" primjenjiv je za brak sklopljen u skladu s odredbama obiteljskog zakonodavstva pred mjerodavnim državnim tijelom.³⁶

Čl. 7. Obiteljskog zakona glasi: "*Brak u građanskom obliku sklapa se pred matičarom.*" Tom vrlo jasnom i kratkom odredbom određuje se pred kojim državnim službenikom kao službenom osobom se sklapa brak u građanskom obliku u Republici Hrvatskoj.

Prema ObZ-u iz 2003. u odredbama od čl. 9. do čl. 19. uređeno je sklapanje braka u građanskom obliku. Od čl. 9. - 11. uređen je postupak prijave namjere sklapanja braka, a od čl. 12. - 19. određen je tijek postupka sklapanja braka u građanskom obliku pred matičarom.

Svoju namjeru sklapanja braka nevjesta i ženik moraju osobno prijaviti matičaru mjerodavnom za mjesto u kojemu žele sklopiti brak (čl. 9. ObZ iz 2003.) čime počinje postupak sklapanja braka u građanskom obliku. Osobno prijavljivanje omogućuje matičaru da pouzdanije utvrdi jesu li ispunjene pretpostavke za sklapanje braka. Prijavi namjere prilažu se obvezno izvratci iz matice rođenih za nevjestu i ženika kojima se dokazuju činjenice rođenja (datum, dob i spol osobe), te slobodno bračno stanje (ako od dana izdavanja izvratka nije prošlo više od tri mjeseca). Matičar je ovlašten zahtijevati i druge isprave kojima se dokazuje da su ispunjene pretpostavke za sklapanje braka ili da je uklonjena bračna smetnja.³⁷

Do dana sklapanja braka matičar je dužan uvidom u izvratke iz matice rođenih, na osnovi izjava ženika i nevjeste, kao i na koji drugi način provjeriti jesu li ispunjene pretpostavke za sklapanje braka³⁸ u skladu s čl. 10. ObZ-a.

Ako matičar utvrdi da ne ispunjavaju pretpostavke za sklapanje braka, dužan im je priopćiti da ne mogu sklopiti brak, te o prijavi namjere sklapanja braka sastaviti bilješku (čl. 11. st. 1.). Na to usmeno priopćenje nevjesta i ženik imaju pravo u roku od osam dana podnijeti zahtjev za utvrđivanje ispunjavaju li pretpostavke za sklapanje braka (čl. 11. st. 2.) o čemu će mjerodavno tijelo za poslove opće uprave u upravnom postupku donijeti odluku³⁹ u roku od petnaest dana od primitka istoga (čl. 11. st. 3.). Rokovi za podnošenje zahtjeva te

³¹ Odluka Ustavnog suda RH broj U-I-231/1990., NN 25/1994.

³² Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, 7. veljače 1997., NN, Međunarodni ugovori, 3/1997.

³³ Koja je glasila: "Vjenčanje po vjerskom obredu nije dopušteno prije nego što brak bude zaključen po odredbama ovog zakona." - znači prije sklapanja braka u građanskom obliku; Zakon o braku i porodičnim odnosima, NN 51/1989.

³⁴ No to je u tada važećem kaznenom zakonodavstvu ostalo kazneno djelo što je apsurdno. Naravno, ta se odredba nije primjenjivala, a ukinuta je donošenjem novog Kaznenog zakona 1997. godine.

³⁵ Vidi opširnije - Alinčić, *op. cit.*, (bilj. 19.), str. 648. i bilj. 2., 3., 4. i 5.

³⁶ cit. - Alinčić, *ibid.*, (bilj. 19.), str. 673.

³⁷ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 73.

³⁸ Vidi opširnije - Šimunec, Ruža, Sklapanje braka u Republici Hrvatskoj, *Informator*, Zagreb, br. 5136 od 28. svibnja 2003. i *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 45.

³⁹ Na koju se može podnijeti žalba koju rješava mjerodavno ministarstvo, a žalbom na rješenje postoji mogućnost pokretanja upravnog spora.

za odluku o njemu su kratki budući da je u interesu građana da se što ranije odluči o njihovu pravu na sklapanje braka.⁴⁰

Ako matičar ocijeni da nema zapreka za sklapanje braka uzet će od nevjeste i ženika izjavu o izboru prezimena⁴¹, te ih u tom dijelu postupka obavijestiti o osobnim pravima i dužnostima u braku i mogućnostima koje za uređenje imovinskih odnosa propisuje ObZ (čl. 12.).

Taj uvodni dio postupka sklapanja braka završava dogovorom matičara s nevjestom i ženikom o danu sklapanja braka u građanskom obliku. Dan za sklapanje braka će se odrediti u pravilu u razdoblju od tridesetog do četrdeset petog dana od dana prijave namjere (čl. 13. st. 1.), ili u iznimnim slučajevima (kao što su na primjer: kasni stadij trudnoće nevjeste, očekivani daleki i/ili dugi put nevjeste i/ili ženika, bolest i/ili lošije zdravstveno stanje budućeg/ih supružnika, itd.) prije tridesetog, te najkasnije do devedesetog dana od dana prijave (čl. 13. st. 2.). To je razdoblje određeno da matičar utvrdi jesu li ispunjene pretpostavke za sklapanje braka, ali i kako bi se upozorilo nevjestu i ženika da ne sklapaju brak brzopleto, bez razmišljanja i potrebnih priprema, pa zato matičara obvezuje odredba da im preporuči posjet savjetovalištu za brak i obitelj (čl. 13. st. 3.).⁴²

Sljedeći dio postupka slijedi na dan koji je u dogovoru s nevjestom i ženikom odredio matičar. Ako ne pristupe nevjesta, ženik, ili oboje smatra se da je povučena prijava namjere sklapanja braka, osim ako matičaru stigne opravdanje za izostanak čime se čin sklapanja braka odgađa budući da se ne radi o odustanku od braka.⁴³

Za sam čin sklapanja braka detaljno je određeno: mjesto sklapanja braka, osobe čija je nazočnost obvezatna te postupci matičara do trenutka izjave nevjeste i ženika o pristanku na brak i nakon toga (čl. 15. - 19.).⁴⁴ Brak se sklapa svečano u službenoj prostoriji, ili iznimno na nekom drugom prikladnom mjestu (kao što je na primjer: vani na otvorenom, u prirodi, u kući ili na dvorištu budućih supružnika, u staračkom domu, u bolnici, itd.), o čemu odlučuje matičar) za što se plaća posebna naknada⁴⁵ (čl. 15.). Brak se sklapa u nazočnosti nevjeste i ženika, matičara i dvaju svjedoka, s tim da svjedok pri sklapanju braka može biti svaka punoljetna i poslovno sposobna osoba (čl. 16. i 17.).

Na dan i u vrijeme određeno za sklapanje braka matičar je dužan uvrđiti i objaviti da su osobno nazočni nevjesta, ženik i svjedoci te da nema zapreka za sklapanje braka (čl. 18. st. 1.). Daljnja obveza matičara sastoji se u tome da prigodnim govorom upozna nevjestu i ženika s obiteljskopравnim odredbama o njihovim pravima i dužnostima, te se traži izričito⁴⁶ od matičara da istakne značenje braka i posebnu važnost skladnog braka za obiteljski život (čl. 18. st. 2.). Matičar potom mora poimence upitati nevjestu i ženika pristaju li međusobno sklopiti brak.

Odlučujući trenutak za sklapanje braka su izjave nevjeste i ženika budući prema ObZ-u iz 2003., čl. 19. st. 1.: *"Brak je sklopljen kad nevjesta i ženik izjave svoj pristanak."*

Čin sklapanja braka završava matičarevom objavom koja ima deklaratorno značenje da je između žene i muškarca, koje imenuje njihovim osobnim imenom, sklopljen brak (čl. 19. st. 2.). Brak sklopljen u građanskom obliku matičar je dužan odmah upisati u maticu vjenčanih i taj upis potpisuju žena i muž, svjedoci i matičar. Bračnim drugovima matičar odmah poslije

⁴⁰ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 74.

⁴¹ Koja je uređena ObZ-om u odredbama o osobnim pravima i dužnostima u čl. 32. po kojem su za izbor prezimena otvorene sve mogućnosti, a jedino je ograničenje u skladu sa Zakonom o osobnom imenu (NN 29/1994.) da prezime ne smije sadržavati više od dvije riječi, dok je sve drugo (tko će čije prezime uzeti, dodati, radoslijed, itd.) potpuno slobodna sporazumna odluka budućih bračnih drugova - vidi opširnije - Šimunec, *op. cit.* (bilj. 38.)

⁴² Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 75.

⁴³ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, Ibid.* (bilj. 3., dio II), str. 75.

⁴⁴ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, Ibid.* (bilj. 3., dio II), str. 76.

⁴⁵ Vidi opširnije - Šimunec, *op. cit.* (bilj. 38.)

⁴⁶ I to tekstom upute koji je neobičan za jezik zakonske norme - cit. - *Obiteljsko pravo, op. cit.* (bilj. 3., dio II), str. 77.

upisa uručuje izvadak iz matice kojim se, kao javnom ispravom, dokazuje da je brak sklopljen (čl. 19. st. 3. i 4.).⁴⁷

Time završava sklopanje braka u građanskom obliku pred matičarom, a s obzirom na raznovrsne dužnosti matičara, on je kao državni službenik dužan osigurati da se brak sklopi na zakonit način, pa za svoje propuste podliježe stegovnoj odgovornosti i kaznenoj odgovornosti službene osobe.⁴⁸

Prema čl. 102. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima⁴⁹ propisano je da se brak može sklopiti pred ovlaštenim konzularnim predstavništvom ili diplomatskim predstavništvom Republike Hrvatske koje obavlja konzularne poslove, ako se tome ne protivi država u kojoj se nalazi predstavništvo Republike Hrvatske ili ako je to predviđeno međunarodnim ugovorom.⁵⁰ Takav brak, premda je sklopljen u inozemstvu, ima sve pravne učinke kao da je sklopljen u RH, a sklopljeni "konzularni brak" može se na zahtjev bračnih drugova upisati u maticu vjenčanih Republike Hrvatske i to u rubriku "Naknadni upisi i bilješke".

5. Sklopanje braka u vjerskom obliku s građanskim učincima u Republici Hrvatskoj

Za brak koji se sklapa u vjerskom obliku, u skladu s Ugovorom Hrvatske sa Svetom Stolicom (za katolike) i odredbama obiteljskog zakonodavstva (i za vjernike drugih vjeroispovijesti), skraćeni, a sadržajno točan naziv bio bi "građansko-vjerski brak", dok se naziv "vjerski brak"⁵¹ može odnositi na činjenično i pravno različite situacije.⁵²

Čl. 8. ObZ-a iz 2003. glasi: "Brak se u vjerskom obliku s učincima građanskog braka sklapa pred službenikom vjerske zajednice koja s Republikom Hrvatskom o tome ima uređene pravne odnose." Tom vrlo jasnom odredbom se određuje pred kojim službenikom vjerske zajednice kao službenom osobom se sklapa brak u vjerskom obliku s građanskim učincima u Republici Hrvatskoj.

Novosti uvedene na tom području ObZ-om 1998. u odredbama o sklapanju braka nisu sadržajno mijenjane ObZ-om iz 2003., osim u nekim redakcijskim poboljšanjima teksta. U međuvremenu su se promijenile okolnosti koje se tiču odredbe o sklapanju braka u vjerskom obliku s građanskim učincima, donošenjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica⁵³ kojim je otvoren pravni put i pripadnicima drugih vjera osim Katoličke. Sklopljeni su ugovori s još nekoliko vjerskih zajednica u Hrvatskoj, pa se povećao broj građana kojima je omogućeno sklapanjem braka u vjerskom obliku steći učinke građanskog braka.⁵⁴

⁴⁷ cit. - *Obiteljsko pravo, lbid.* (bilj. 3., dio II), str. 77.

⁴⁸ Po čl. 207. (Omogućavanje sklapanja nedozvoljenog braka) i čl. 339. (Nesavjestan rad u službi) Kaznenog zakona, NN 110/1997., 27/1998., 129/2000., 51/2001. - vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, lbid.* (bilj. 3., dio II), str. 77. i 78.

⁴⁹ Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, NN 53/1991.

⁵⁰ Vidi opširnije - *Obiteljsko pravo, lbid.* (bilj. 3., dio II), str. 78.

⁵¹ Zamislivo je da građani žele sklopiti brak isključivo pred vjerskom zajednicom te da se svjesno ili iz neznanja ne obrate matičaru radi ispunjenja pretpostavki koje propisuje obiteljsko zakonodavstvo. Moguće je da se radi sklapanja braka upute u vjersku zajednicu koja s RH nema uređene pravne odnose. Nije isključeno ni to da netko s jednom osobom sklopi brak u građanskom obliku, a s drugom u vjerskom obliku. U svim tim slučajevima brak sklopljen u vjerskom obliku ne bi imao učinke koje pravni poredak priznaje građanskom braku, pa bi bilo uputno na različite načine objaviti građanima pravne posljedice njihova izbora i postupka. - cit. - Alinčić, *op.cit.*, (bilj. 16.), str. 673., bilj. 100.

⁵² cit. - Alinčić, *lbid.*, (bilj. 19.), str. 673.

⁵³ Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, NN 83/2002.

⁵⁴ cit. - *Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, op.cit.* (bilj. 2.), str. 5. i 6., a u pripremi je ugovor sa Židovskom zajednicom - *lbid.*, str. 6., bilj. 14., čiji vjernici mogu (moraju) kao i svi ostali koji za sada ne mogu sklapati vjerske brakove s građanskim učincima obaviti dvostruku ceremoniju - pred matičarem i u svojoj vjerskoj zajednici, no bez obzira na vremenski slijed - vidi opširnije - *Obiteljsko pravo s matičarstvom, op.cit.* (bilj. 16.), str. 35., bilj. 90.

Čl. 13. st. 1. Ugovora Hrvatske sa Svetom Stolicom glasi: *"Kanonaska ženidba od trenutka sklapanja ima građanske učinke prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske ako ugovorne strane nemaju civilne zapreke i ako su ispunjeni propisi predviđeni odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske."*⁵⁵

Čl. 8. Ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa između Vlade RH: i Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj; i Islamske zajednice u Hrvatskoj, glasi: *"Vjersko vjenčanje od trenutka sklapanja ima učinke građanskog braka prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske ako ugovorne strane nemaju građanske zapreke i ako su ispunjeni zahtjevi predviđeni odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske."*⁵⁶

Čl. 8. Ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa između Vlade RH: i Evangelističke crkve u Republici Hrvatskoj; i Reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj; i Evandeoske (Pentekostne) crkve u Republici Hrvatskoj; i Kršćanske adventističke crkve u Republici Hrvatskoj; i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj, glasi: *"Brak koji se u vjerskom obliku sklopi pred ovlaštenim službenikom crkve imaće učinke građanskog braka, ako su ispunjeni uvjeti koje u tom pogledu propisuje zakon."*⁵⁷

Čl. 9. Ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa između Vlade RH i Bugarske pravoslavne crkve u Hrvatskoj; i Hrvatske starokatoličke crkve; i Makedonske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, glasi (isto kao i gore navedeni čl. 8.): *"Brak koji se u vjerskom obliku sklopi pred ovlaštenim službenikom crkve imaće učinke građanskog braka, ako su ispunjeni uvjeti koje u tom pogledu propisuje zakon."*⁵⁸

Prema sadašnjem ObZ-u iz 2003. u odredbama od čl. 20. do čl. 23. uređene su pojedinosti o sklapanju braka u vjerskom obliku kojem se priznaju učinci građanskog braka.

Nevjesta i ženik koji žele sklopiti brak u vjerskom obliku pribavit će od matičara, zaduženog za mjesto u kojem žele sklopiti brak, potvrdu o ispunjenju pretpostavki za sklapanje braka, a u postupku izdavanja matičar će na odgovarajući način primijeniti odredbe čl. 10. i 11. ObZ-a (čl. 20. st. 1. i 2.).

U potvrdi koja vrijedi tri mjeseca od dana izdavanja matičar će navesti da je nevjestu i ženika obavijestio o osobnim pravima i dužnostima u braku, mogućnošću uređenja imovinskih odnosa, te njihove sporazumne izjave o izboru prezimena (čl. 20. st. 3. i 4.). Nakon toga će matičar upozoriti buduće bračne drugove da je izvadak iz državne matice vjenčanih dokaz da njihov brak sklopljen u vjerskom obliku ima građanske učinke (čl. 20. st. 5.).

U čl. 21. nalaže se službeniku vjerske zajednice pred kojim je sklopljen brak u vjerskom obliku da dostavi matičaru, u roku od pet dana od dana sklapanja braka, ispravu koju su potpisali žena, muž, svjedoci i on sam, kojom potvrđuje da je brak sklopljen. Prema čl. 22. matičar je dužan brak sklopljen u vjerskom obliku upisati u maticu vjenčanih u roku od tri dana od primitka te isprave i odmah poslije upisa sklopljenog braka dostaviti bračnim drugovima izvadak iz matice vjenčanih.

Čl. 23. kaže: *"Brak sklopljen u vjerskom obliku sukladno odredbama članka 8. i članka 20. stavka 1. i 4. ovog Zakona, ima od dana sklapanja sve učinke građanskog braka propisane ovim Zakonom."*

⁵⁵ Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, NN, Međunarodni ugovori, 3/1997.

⁵⁶ Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 20. prosinca 2002., NN 196/2003. i Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 20. prosinca 2002., NN 196/2003.

⁵⁷ Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangelističke crkve u Republici Hrvatskoj i Reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 4. srpnja 2003., NN 196/2003. i Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evandeoske (Pentekostne) crkve u Republici Hrvatskoj, Kršćanske adventističke crkve u Republici Hrvatskoj i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 4. srpnja 2003., NN 196/2003.

⁵⁸ Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Bugarske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, Hrvatske starokatoličke crkve i Makedonske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 29. listopada 2003., NN 196/2003.

(Ne)navedenim odredbama ObZ-a, Zakona i Ugovora u RH je moguće sklapanje "građansko-vjerskog braka", zasada u velikoj većini vjerskih zajednica, a time i većini građana RH.

6. Zaključak

U suvremenom odnosu između države i vjerskih zajednica, za nastanak i učinke braka kao važnog društvenog i pravno uređenog odnosa, ustavnopravno je odgovorna država koja određenim vjerskim zajednicama (sklapanjem ugovora) ustupa pravo da provedu obred (čin) sklapanja braka kao da je proveden pred nadležnim državnim tijelom.⁵⁹

Republika Hrvatska svojim se Ustavom iz 1990. godine obvezala poštovati načela moderne liberalne države - između ostaloga i načela slobodne vjeroispovijesti i odvojenosti crkve i države. Priznavanje (svjetovnih) pravnih učinaka vjerskom obredu u svojoj konačnici znači (veće ili manje) priznanje javnih ovlasti službenicima tih vjerskih zajednica.⁶⁰

Francuska je prva država u kojoj je, nakon Revolucije, propisana obvezatnost građanskog braka (1792.), koja vrijedi i danas, kada se razlikuje države koje propisuju obvezatnost građanskog braka (npr. Njemačka, Nizozemska, Švicarska, Luksemburg, Turska, a do promjena obiteljskog zakonodavstva i Hrvatska, te bivše države istočnoeuropskog pravnog kruga), od zemalja koje imaju alternativnu mogućnost sklapanja građanskog ili vjerskog braka (npr. Češka, Portugal, Slovačka, Španjolska, Italija).⁶¹

Dugotrajno razdoblje obvezatnog crkvenog braka prestalo je uvođenjem obvezatnog građanskog braka (od 1946. do 1999.), a pravna mogućnost izbora oblika sklapanja braka za sve državljane na području suvremene Hrvatske ozakonjena je ObZ-om iz 1998. godine.⁶²

Svjedoci smo da je u Hrvatskoj trenutačno moguće, uz sklapanje braka u građanskom obliku, u mnogim vjerskim zajednicama sklapanje braka u vjerskom obliku s građanskim učincima. Time je trenutno Republika Hrvatska sigurno jedna od najliberalnijih zemalja svijeta.

Koliki je interes i važnost bračnog prava⁶³, tj. sklapanja braka, govori i podatak da je unatoč padu ukupnog broja stanovnika broj sklopljenih brakova, ali isto tako nažalost i razvedenih, u RH 2002. godine veći nego desetljeće prije te da je rasla i prosječna dob nevjesta i mladoženja koji su sklopili prvi brak, kao i prosječno trajanje rastavljenih brakova, kako pokazuje izvješće Državnog zavoda za statistiku za 2002. godinu. Iste godine vjerski brak sklopilo je 64,8 %, a građanski 35,2 % parova, od toga je prvi brak sklopilo 91 % nevjesta i 90,7 % mladoženja.⁶⁴

Svrha rada je pokazati situaciju u Republici Hrvatskoj glede načina sklapanja braka i njegovih postojećih oblika. Kako je viđeno pravnopovijesni razvoj jest taj koji je utjecao i znatno pridonio današnjem stanju na ovom pravnom području.

⁵⁹ cit. - Alinčić, *op.cit.*, (bilj. 19.), str. 675. i 676.

⁶⁰ cit. - Uzelac, *op.cit.* (bilj. 22.), str. 372.

⁶¹ cit. - *Obiteljsko pravo s maticarstvom, op.cit.* (bilj. 16.), str. 35., bilj. 89.

⁶² cit. - *Obiteljsko pravo, op.cit.* (bilj. 3., dio II), str. 82., gdje nadalje piše cit. - O pravnom uređenju odnosa između pojedine vjerske zajednice (osim Katoličke crkve) i države ovisi kad će i brakovi sklopljeni u drugim vjerskim zajednicama imati učinke građanskog braka.

⁶³ Koji čine uglavnom norme *ius cogens*, budući se očekuje doživotna (ne)određena zajednica i odnos.

⁶⁴ Broj sklopljenih i rastavljenih brakova 2002. veći nego desetljeće prije, *Hina*, 24. siječnja 2004.

Summary

The paper analyses different regulation of marriage procedures in Croatia and different forms of marriage at the present. Legal historical development has greatly affected and contributed to the existing state of marriage in the legal field. According to Croatian Family Code, marriage is a legal life-long union of a man and woman. The Croatian legal system allows for a choice between civil and religious marriage with private law effects.

Key words: marriage, civil marriage, religious marriage with private law effects

Literatura

1. Alinčić, Mira; Bakarić-Abramović, Ana; Belajec, Velimir; Hrabar, Dubravka; Hrvatinić, Branko; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać, Aleksandra, Obiteljski zakon, Tekst zakona s napomenama, uputama i sudskom praksom - Pojmovno kazalo - Drugi izvori obiteljskog prava, Narodne novine, Zagreb, prosinac 2004.
2. Alinčić, Mira; Bakarić-Abramović, Ana; Hrabar, Dubravka; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać, Aleksandra, Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2001.
3. Alinčić, Mira; Dika, Mihajlo; Hrabar, Dubravka; Jelavić, Mila; Korać, Aleksandra, Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, Narodne novine, Zagreb, studeni 2003.
4. Alinčić, Mira, Građanski brak sklopljen prema državnim propisima i u vjerskom obredu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 47:6/1997, str. 647.-676.
5. Hlača, Nenad, Različnost spolova u sustavu pretpostavki za zaključenje braka, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 12:/1991, str. 65.-89.
6. Hrabar, Dubravka; Korać, Aleksandra, Obiteljsko pravo s matičarstvom, Narodne novine, Zagreb, lipanj 2003.
7. Šimunec, Ruža, Sklapanje braka u Republici Hrvatskoj, Informator, Zagreb, br. 5136 od 28. svibnja 2003.
8. Tomljenović, Vesna, The Canonic Marriage - Revision of Croatian Family Law and its Conflict of Laws Implications, The International Survey of Family Law, 2003. Edition, Bainham, Jordan Publisher, str. 107.-124.
9. Uzelac, Alan, Od liberalizma do katolicizma: neki aspekti pravnih odnosa između crkve i države u Republici Hrvatskoj - novo pravno uređenje braka, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 49:3-4/1999, str. 341.-374.

Izvori

1. Broj sklopljenih i rastavljenih brakova 2002. veći nego desetljeće prije, Hina, 24. siječnja 2004.
2. Kazneni zakon, Narodne novine, 110/1997., 27/1998., 129/2000., 51/2001.
3. Obiteljski zakon, Narodne novine, 116/2003., 17/2004., 136/2004.
4. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Bugarske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, Hrvatske starokatoličke crkve i Makedonske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 29. listopada 2003., Narodne novine, 196/2003.
5. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangeoske (Pentekostne) crkve u Republici Hrvatskoj, Kršćanske adventističke crkve u Republici Hrvatskoj i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 4. srpnja 2003., Narodne novine, 196/2003.
6. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangelističke crkve u Republici Hrvatskoj i Reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 4. srpnja 2003., Narodne novine, 196/2003.

7. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 20. prosinca 2002., Narodne novine, 196/2003.
8. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, Zagreb, 20. prosinca 2002., Narodne novine, 196/2003.
9. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, 41/2001.
10. Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 3/1997.